

Hacı Bektaş Velî ve Bektaşîlik

Anadolu tarihinde milat olarak kabul edilen XIII. yüzyıl; iktisadi, askeri ve siyasal açıdan Küçük Asya'nın çözümsüzlük içinde bulunduğu bir dönemdir. XIII. yüzyıl diğer taraftan Anadolu'nun düşünsel, kültürel ve inançsal açıdan bir değişim yaşadığı zaman dilimidir. Bu uyanışın özellikle Hacı Bektaş Velî'nin Anadolu'ya gelişi ile birebir ilişkisi vardır. Hacı Bektaş Velî'nin Anadolu'da yarattığı değişim, etkisi günümüze kadar yansiyacak güçte olmuştur. Hacı Bektaş Velî, Anadolu'da adeta bir sosyal devrim gerçekleştirmiştir.

Düşünsel zeminini Hoca Ahmet Yesevi geleneğinde bulan Hacı Bektaş Velî, Anadolu'ya bir toplumsal-düşünsel aydınlanma gerçekleştirmek için gönderilmiştir. Adıyla anılan Velayetname'de Anadolu'ya görevlendirilişi şu şekilde betimlenmektedir: "Var, seni Rum'a saldı. Sulucakaraöyük'ü sana yurt verdik. Rum Abdallarına seni baş yaptık. Artık hiçbir yerde eğlenme, hemen yürü..." Yüce Hünkâr'ın beyaz bir güvercine benzetilen düşüncesinin Anadolu bozkırlarına inışı, dönemin kötülük ve yanlışlarına karşı bir kanat çırpış olmuş, Anadolu toplumu sevgiyi, paylaşmayı, hoşgörüyü Hacı Bektaş Velî ile tanımıştır. Bu yanıla Hacı Bektaş Velî Anadolu'da bir ahlak devrimi de gerçekleştirmiştir. Rum diyarı olarak bilinen Anadolu'ya gönderilen Hacı Bektaş Velî, bugünkü adıyla Hacibektaş olan ve yaşayan halkının Türk Çepni boyundan olduğu Sulucakaraöyük'e yerleşmiş ve burada yaşamını sürdürmüştür. Sulucakaraöyük'e geldikten sonra kendisini ziyarete gelenlere ve kimliğini soranlara o şöyle cevap vermiştir: "Türkistanlıyım ve Türkistan'ın Horasan şehrindenim. Babam Hz. Muhammed'in soyundan Şeyh İbrahim Sanî'dir, onun büyük oğluyum, annem Türkistan'lı Şeyh Ahmed'in kızı Hatem Hatun'dur. Mürşidim Pir-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevi, hocam Lokman Perende, meşrebim Hz. Muhammed, rehberim Hz. Ali, nasibim ise Yüce Allah-ü Tealadandır".

Hacı Bektaş Velî, Sulucakaraöyük'e yerleşmiş ve burada bir dergah açmıştır. Bu okulda yetişen dervişler ise farklı bölgeleri kendilerine yurt tutmuş, kurdukları köy, ocak ve tekkelerle erenler yolunu insanlığa taşımışlardır. Bu bağlamda; Seyyid Cemal Sultan ve Resul Baba Kütahya'ya, Sarı İsmail Denizli'ye, Koluacı Hacım Sultan Uşak'a, Karadonlu Can Baba Erzincan-Sivas'a, Güvenç Abdal, Karadeniz'e, Sarı Saltık, Balkanlar'a bizzat Hacı Bektaş Velî tarafından gönderilmiştir. Hacı Bektaş Velî düşüncesinin, erenler yolunun içerdiği akılcılığı ve birliği, Hacı Bektaş Velî düşüncesine bağlı dervişlerin yaşamlarında da somut olarak görmek mümkündür. Nitekim aynı öğretinin mensubu Sarı Saltık, Anadolu'dan binlerce kilometre ötede Balkanlar'da öğretinin temsilciliğini yaparken; Güvenç Abdal, Karadeniz'de yolun dervişliğini yapmıştır. Hacı Bektaş Velî düşüncesi, XIV., XV. ve XVI. yüzyıllarda yetişen erenlerle de Doğu Akdeniz'de, Kuzey Afrika'da (özellikle Mısır) ve Balkanlar'ın farklı noktalarında örgütlenebilmiş ve bu coğrafyalarda açılan Alevi-Bektaşî inanç merkezleri ile eren felsefesi farklı insan topluluklarına ulaştırabilmiştir.

Tarih boyunca insani olandan, sevgiden, tanrısal aşktan ve hoşgörüden yana olan Hacı Bektaş Velî düşüncesinin özetini Hacı Bektaş Velî'ye ait sözlerde görmek mümkündür.

“Çalışmadan geçinenler bizden değildir”, “En büyük keramet çalışmaktır” diyerek çalışmayı ve üretmeyi yaşamın içine alan Hünkar, “Eline, diline, beline sahip ol” diyerek de insanlığa evrensel ahlaki (etik) yaklaşımını tanıtmaktadır. “İlim hakikate giden yolları aydınlatan ışıktır” diyerek akıl, mantığı önemsemekte her şeyin merkezi olarak insanı görmektedir. Bunu “Okunacak en büyük kitap insandır”, “Yetmiş iki milletin hepsine aynı gözle bak” diyerek de uygarlığa haykırmaktadır. Hacı Bektaş Veli insanın düşünsel gelişimine katkıda bulunacak dört kapı anlayışını, günlük hayata uyarlamıştır. Kendisinden önceki dönemlerde ortaya konulmuş tasavvufi fikirleri eski Türk töreleriyle yoğurarak çağının şartlarına göre yorumlamış Anadolu halkının aydınlanmasına önemli katkılarda bulunmuştur.

Alevi-Bektaşî inancının Pir’i, ser çeşme’si ve Hünkâr’ı olan Hacı Bektaş Veli, tarihsel kişiliği, faaliyetleri ve düşüncesiyle yüzyıllar boyunca Anadolu topraklarında kültür ve tarihimizin en büyük temsilcilerinden biri olmuştur. Temsil ettiği öğretiyi, sınırları, ülkeleri, kıtaları aşarak Avrasya denilen coğrafyayı adeta var etmiş ve insanlığın evrensel değer ve ilkelerde buluşmasına büyük katkı sağlamıştır.

Alevilik ve Bektaşîlik düşün-inanç sistemleri, Hacı Bektaş Veli öğretisi merkezli gelişmiş düşün sistemleri olmuştur. Alevilik ve Bektaşîlik’i felsefi ve sosyolojik açıdan birbirinden ayırmak mümkün değildir. İki öğretiyi de nübüvvet, velayet, tevhit, Ehl-i beyt, on iki imam gibi İslam dinine ait öğelerle inançsal yapısını oluşturmuştur. İnanç evreni aynı zamanda Türk kültürüne ait unsurlarla da iç içedir. Alevi, Bektaşî toplulukların Telli Kuran olarak adlandırdıkları bağlama millî enstrümanımızdır. Kültürel bir değerimizdir. Bağlama, cura çalan âşıklar, zakirler Alevi, Bektaşî cemlerinin, muhabbetlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Pir Sultan Abdal’ın deyimiyle âşık, cemin bülbülüdür. Yüzyıllar içerisinde Şah Hatayi, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Kaygusuz Abdal, Virani, Harabi, Aşık Veysel, Mahsuni Şerif gibi değerleri yetiştiren Alevilik, Bektaşîlik aynı zamanda zengin bir edebiyata sahiptir. Ozanlar tarafından yazılan nefes, duvaz-ı imam ve demelerde Alevilik, Bektaşîlik inançlarına ait temalar işlenmiştir. Bu ortak zemine bağlı olarak gelişen Alevilik ve Bektaşîlik’i sosyolojik açıdan analiz ettiğimizde Alevilik’in kırsal merkezli bir örgütlenmeye sahip olduğu, soyun belirleyici unsur sayıldığı görülür. Alevi inanç-dede ocakları, Alevilik’teki inanç esaslarını, inanç ritüellerini ve ocaklı dede-ocaklı talip olarak gelişen inanç statülerini belirleyen ölçüttür. Cem, temel ritüel olarak görülmektedir. Buna karşılık Bektaşîlik öğretisi baskın olarak kentte temellenmiştir. Alevilikteki gibi soy merkezli bir yapılanış yoktur. Bektaşîlik bireyi temel almaktadır. Birey kendi istemi ile Bektaşî kimliğini alabilmektedir. Alevilikte temel inanç kurumu olan ocak düzenlenişi Bektaşîlik’te yoktur. Tekkeler, Bektaşîliğin inanç merkezleridir. Babalık, Bektaşîlikteki inanç önderliğidir. Cem, Bektaşîlikte de ana inanç ritüelidir. Aslında konuya Hacı Bektaş Veli sevgisi bağlamında bakmak gerekir. Hacı Bektaş Veli, Anadolu Alevileri ile Arnavutluk’a kadar tüm Bektaşî çevreleri için serçeşmedir, hünkârdır, pirdir. Dolayısıyla Alevilik, Bektaşîlik inançsal, tarihsel, düşünsel açıdan birbirini tamamlayan iki düşün-inanç gerçeğidir. İki yapıyı birbirinden ayıran tartışmalar bu bağlamda gereksiz, anlamsız ve maksatlardır. Bu bağlamda konuyu politize etme,

ayırışma ve çatışma yaratma adına gerek yurtiçi gerekse yurtdışı kaynaklı birtakım girişimlere özellikle dikkat edilmelidir. Bu çevreler Türkiye’de bazı olumsuz süreçlerin gelişmesi için Alevilik, Bektaşilik gerçeklerini farklı boyutlara taşımak istemektedir. Bu şer planlara tüm toplumun sağduyu ile yaklaşması gerekmektedir. Hacı Bektaş Veli’nin derin insan sevgisinden gelişen Alevilik, Bektaşilik düşün sistemleri, bu topraklarda da dünya boyutunda da yanlışın yanında yer alamaz.

Tarihi süreçte oluşan bir takım yanlışların, siyasal ve kişisel çıkarların ve değişik yorumların ortadan kaldırılması ve boşlukların doldurulması maksadıyla, Hacıbektaş Külliyesinin (Tekkesinin) 1964 yılında müze olarak açılmasına izin verilmiştir. Her yıl 16-18 Ağustos’ta Hacı Bektaş Veli anma törenleri ve etkinlikleri yapılagelmektedir. Bu etkinliklerde Hacı Bektaş Veli’nin bilimsel, kültürel, inançsal ve sosyal yönleri ile topluma yetkin şekilde dile getirilememesi üzerine 1984 ve 1985 yıllarındaki etkinliklerde on’un üzerinde bilim adamı Hacıbektaş’a davet edilerek, Hacı Bektaş Veli’nin düşünceleri toplumun anlayacağı şekilde açıklanmıştır. İlim adamlarının bu açıklamaları toplum tarafından ilgiyle izlenmiş ve coşkuyla karşılanarak kabul görmüştür. Bu tepki, Hacı Bektaş Veli’nin düşüncelerinin bilimsel verilere dayandırılarak, akademik boyutta ortaya konulmasını göstermiştir.

Buradan hareketle, Hacıbektaş halkının ve gelen ziyaretçilerin istekleri de göz önünde bulundurularak, 7 Hacıbektaş’lı aydın tarafından 1987 yılında, yani bundan 23 yıl evvel, “Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Vakfı” kurulmuştur. Vakfın ana amacı doğrultusunda bir üniversitede “Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Enstitüsü”, bu da olmuyorsa “Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Merkezi” açılması için çalışmalara başlanmış, kararlı tutum ve çabalar sonucunda, bağlı bulunduğumuz hinterlant sebebiyle, T.C. Gazi Üniversitesinde “Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Merkezi” akademik bir kamu kuruluşu olarak 1987 yılında açılmıştır. Buradan bu açılışa büyük katkı sağlayan, başta Rektör Prof. Dr. Sayın Şakir Akça olmak üzere, bilim adamlarımıza ne kadar teşekkür etsek azdır. 23 yıldan beri Vakıf Yönetim Kurulu olarak, Araştırma Merkezi Yönetim Kurulu ile müşterek çalışmalarımız devam etmektedir.

Dergimizin bu sayısında, paylaşmak istediğimiz bu düşünsel sürecin, günümüz bilim insanları ile bu yola gönül veren ya da aydınlanmak isteyen siz okuyucularımıza ışık tutabilmesini diler, bu özel sayıda emeği geçen herkese de gönülden teşekkür ederim.

Uğur SÜMER
Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Vakfı
Mütevelli Heyeti Başkanı